

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1994 m. kovo mėn. 12 d. / March 12, 1994

Nr. 50(10)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Darbinga viešnage Washington'e

Vytauto Landsbergio vizitas vasario mėnesio pradžioje Washington'e turėtų gerai nuteikti nemažai politikai besirūpinančių. Yra kelios priežastys pasidžiaugti tai jo viešnagė.

Pasiremdamas savo jau gerai žinoma daugelyje kraštų asmenybe, jis dalyvavo svarbiame metiniame JAV sostinės National Prayer Breakfast, kur į jį atkreiptas dėmesys todėl, kad jis iškilus lietuvis. National Prayer Breakfast rengėjai – Amerikos protestantų Bažnyčių vadai ir politikai praeityje yra tikrai užjaute bei toliau užjaucia nepriklausomybę besirūpinančius išsilaisvinusius iš Sovietų respublikas. Landsbergis turėjo galimybę persimesti keliais žodžiais ir su ten dalyvavusiu prezidentu Clinton'u. Matyti, kad profesorius Landsbergis visokiose tokiose įvairios sudėties ir tikslų konferencijose bei plataus masto subuvimuose ne tik atkreipia dėmesį į Lietuvos reikalus, bet, kaip ir tinka intelektualui, tinkamai išdėsto savo poziciją. Prieš keletą metų Kazimieras Antanavičius panašiu būdu pasitarnavo Lietuvai socialdemokratų pasauliniuose suvažiavimuose. Tai parodo, kad nereikia būti krašto prezidentu ar premjeru, norint efektyviai garsinti mūsų pozicijas pasaulinėje plotmėje. Užtenka, jei kalbėtojai yra aukšto intelekto, pasinaudoja proga ir turi rimtą auditoriją. Tokių asmenybių, gaila, mes nedaug turime. Užtat gera matyti jų pasirodymą ir norisi, kad tokių daugiau būtų.

Atrodo, kad lietuvių konservatorių vadovai labai teisingai imasi atsikreipti visai Lietuvai svarbiais klausimais į panašios minties gruputes Vakaruose. Pasimatymai su įvairių dešiniųjų Amerikos politikų įtakingais asmenimis padės juos ne tik ir toliau nuteikti mūsų naudai, bet ir duos argumentą palaikyti mūsų poziciją prieš tuos Vakaruose, kurie skirtingai žiūri į Rusijos padėtį ir jos siekius.

Susitikime su Empower America organizacijos žmonėmis Landsbergis turėjo progos ne tik išdėstyti Lietuvai rūpimus reikalus, bet ir pats susipažinti su organizacijos konservatoriško galvavimo pagrindais. Tai organizacija, kuri ne tik stipriai pasisako už politinį ir ekonominį liberalizmą, bet, turėdama labai įtakingus politikus savo tarpe,

per respublikonų partiją remia neokapitalizmo pasaulėžiūrą. Užtat ryšiai su Amerikos konservatoriais įvairiuose institutuose ir grupuotėse, tikėkimės, greit išaugs į glaudų bendradarbiavimą. Tada bus lietuviams konservatoriams galima koreguoti savo ekonominį galvą ryšium su kitų kraštų konservatyviosios pasaulėžiūros rodikliais. Idomu buvo išgirsti, kad Tarptautinis respublikonų institutas greit atidarys savo įstaigą Vilniuje. Per ją galėtų išiešioti respublikonai pasisiūlyti glaudžiau bendrauti su bendraminčiais Lietuvoje. Pasikeitimas idėjomis būtų sveikintinas.

Gal tada Lietuvos konservatoriai labiau nusigręš nuo užsilikusio komandinės ekonomikos įsitikinimų ir štos už mokesčių mažinimą, valdininkų gretų retinimą, privačią iniciatyvą, smulkių verslų apsaugą, privataus kapitalo ugdymą, pramonės nepriklausomybę nuo ministerijų, biurokratūros papurtymą ir paskolų tinkamą vartojimą. Iš draugiškų ryšių ir pasitarimų gal kils konkretūs Lietuvai planai kaip išjudinti mūsų krašto ūkį, kaip sudaryti sąlygas mūsų tautiečiams, kad jie patys galėtų savo gyvenimą gerinti, o ne priklausyti nuo valdžios išmaldos, įsakymų, reguliavimo ar dotacijų. Juk tai Vakarų konservatorių credo. Vilkinės, kad dirbdami su vakariečiais mūsų konservatoriai pereis iš bendrų pasisakymų prie konkrečių įstatymų ir dalykiškų veiklos pasiūlymų.

Kad išiešioti gali rimtai ir efektyviai padėti mūsų tautiečiams politiniuose Amerikos baruose, ir šį kartą parodė Asta Banionytė (JAV Lietuvių Bendruomenės Washington'o įstaiga), padėdama sudaryti tinkamus pasimatymus. Išeivijoje yra nedaug tikrai nusimanančių šitoje politinių ryšių srityje, užtat visus tuos ryšius reikia išnaudoti. Spaudos ir valdžios kontaktų išnaudojimas galėtų būti labai koordinuotas, kad būtų galima koordinuoti, nekalbame, žinoma, tik apie nusifotografavimą ar prabėgimus paspaudimai rankos kuriam nors aukštam pareigūnui. Galima turėti rimtus pasimatymus, kaip tai įrodė Vytauto Landsbergio viešnagė. Šitoje srityje yra ir keli išiešioti nemažai pasiekę, pavyzdžiui, dr. Vytautas Dambra, dabartinis Lietuvos ambasadorius Venecueloje, inž. A. Venskų Europoje. Turime vieną kitą Amerikoje ir kitur. Ateina ir vėl laikas, kada naudingi ryšiai bus ypatingai mums svarbūs.

Užsienio politikos arenoje, žinoma, tikimės, kad pirmiausia tarp savęs susitars dėl bendrų tikslų ir bendro darbo, pasižiūrėję į vyriausybės poziciją. Radus bendras užsienio politikos gaires, galima bus ieškoti bei palaikyti tinkamus ryšius veikti viešąja opiniją ir valdžių nusi-

Valstybinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune

Vakar, šiandien, rytoj

OSVALDAS DAUGELIS

(M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktorius)

Tai vienas žymiausių ir didžiausių muziejų Lietuvoje, saugantis, tiriantis, renkantis, populiarinantis ne tik genialiąją M. K. Čiurlionio kūrybą, bet ir mūsų tautodailę, kitą Lietuvos ir Vakarų Europos šalių įvairių laikotarpių dailės palikimą, taip pat ir numizmatiką.

Muziejaus pradžia siejama su Lietuvių dailės ir Mokslo draugijų veikla pirmajame mūsų šimtmečio dešimtmetyje. Jau nuo 1908 m. lietuvių spaudoje buvo keliama mintis įsigyti Vilniuje būstinę – „Tautos namus“. Juose norėta įkurdinti svarbiausias mokslo ir meno įstaigas, biblioteką, muziejų, sales paskaitoms ir susirinkimams, abiejų draugijų valdybas ir kita. Ši mintis ypač tapo svarbia 1911 m. mirus Čiurlioniui. Būtinai reikėjo surinkti ir išsaugoti vienoje vietoje jo kūrinius. Todėl šiam tikslui 1913 m. prie Lietuvių dailės draugijos įsisteigė „Čiurlionio kuopa“. Ji siekė įkurti Lietuvių tautos paveikslų galeriją ir jos pagrindu padėti Čiurlionio kūrybą, įgyjant ją iš dailininko našlės Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės bei kitų šios šeimos narių ir privačių asmenų. Kuopos veikla nutraukė prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas. Čiurlionio kūrinių saugumo sumetimais buvo išvežti į Maskvą.

1919 m. okupavus lenkams Vilnių, visas Lietuvos politinis ir kultūrinis gyvenimas susispietė Kaune. 1920 m. čia įsikūrė Lietuvių meno kūrėjų draugija, kuri rūpinosi krašto meniniu gyvenimu. Jos iniciatyva tų metų pavasarį buvo surengta Lietuvių meno apžvalgos paroda Kaune. Draugija įsteigė Meno rūmų fondą, siekusį įgyti dailės kūrinius būsimam muziejui. Fondo lėšos buvo labai ribotos ir susidėjo iš kuklių visuomenės aukų. 1920 m. Meno rūmai gavo pirmą žymesnę pašalpą – Amerikos

dorius Venecueloje, inž. A. Venskų Europoje. Turime vieną kitą Amerikoje ir kitur. Ateina ir vėl laikas, kada naudingi ryšiai bus ypatingai mums svarbūs.

Užsienio politikos arenoje, žinoma, tikimės, kad pirmiausia tarp savęs susitars dėl bendrų tikslų ir bendro darbo, pasižiūrėję į vyriausybės poziciją. Radus bendras užsienio politikos gaires, galima bus ieškoti bei palaikyti tinkamus ryšius veikti viešąja opiniją ir valdžių nusi-

Jonas Pabedinskas

lietuvių surinktas 20.000 aukso markių. Už jas komisija iš Meno apžvalgos parodos nupirko būsimam muziejui 166 dailės kūrinius. Deja, ju, kaip ir tais metais iš Maskvos gražintų Čiurlionio kūrinių, nebuvo kur padėti, teko kilnoti iš vieno patalpų į kitas. 1921 m. Steigiamajame Seime buvo priimtas M. K. Čiurlionio galerijos įstatymas. Juo remiantis, 1922 m. iš dailininko našlės buvo įgyti Čiurlionio kūrinių. Tačiau galerija gyvavo popieriuose ir toliau neturėdama pastovių patalpų. Pasikeitė du pirmieji jos direktoriai – Ignas Šlapelis ir Kajetonas Sklerius. Nuo 1924 m. kovo 15 d. trečiuoju direktoriumi buvo paskirtas ka tik iš muziejininkystės studijų Paryžiuje grįžęs Paulius Galaunė. Jam teko visi Čiurlionio galerijos laikinųjų rūmų Ažuolų Kalne statybos, dailininko kūrinių paruošimo ekspozicijai ir daug kitų rūpestių. 1925 m. gruodžio 13 d. galerija atvėrė duris lankytojams. Joje veikė lietuvių dailės ir tautodailės bei senosios Vakarų Europos tapybos ekspozicijos, buvo ruošiamos periodinės lietuvių dailininkų kūrinių parodos, leidžiami jų katalogai, kiti leidiniai. Dalį darbų iš parodų galerija įsigydavo į savo rinkinius, kurie kiekvienais metais didėjo. Kasmet juos papildydavo ir kaimuose renkami bei iš kolekcionierių įgyjami tautodailės eksponatai. Galerijos fondai buvo papildomi ir Vakarų Europos dailės kūrinių. Juos daugiausia sudarė nacionalizuotų dvarų kolekcijų likučiai ar dovanos.

Greitai galerijos mažos patalpos pradėjo nepatenkinti augančio ir savo veiklą plečiančio muziejaus poreikių. Visuomenė pradėjo svarstyti naujo muziejaus statybos klausimą. Šitam patogi proga buvo artėjantis 1930 m. Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių jubiliejus, kurį Lietuvos Respublika ruošė iškilmingai paminėti. Buvo galvojama pastatyti Vytautui paminklą. Vienaime Jubilėjaus organizacinio komiteto posėdyje dailininkų sąjungos atstovai P. Galaunė ir V. Dubeneckis pasiūlė vietoj paminklo statyti muziejų. Jų minčiai buvo pritarta ir 1930 m. lapkričio 28 d. buvo padėtas kertinis akmuo dabartinėje centrinių rūmų vietoje ir pradėti statybos darbai pagal architekto V. Dubeneckio projektą.

1936 m., baigus statybą, rūmuose įsikūrė du muziejai: Karo ir Vytauto Didžiojo Kultūros, į kurio sudėtį įėjo M. K. Čiurlionio galerija, Valstybės muziejus bei Kauno miesto muziejus. Naujam muziejui, be įprastinio muziejaus darbo, buvo pavesta vykdyti kultūros paminklų apsaugą, globoti kraštotyros muziejus. Naujuose rūmuose veikė keturi skyriai: priešistorinis, istorinis, etnografinis ir meno skyrius, kurio pagrindą sudarė Čiurlionio galerijos rinkiniai.

1940 m. okupavus Lietuvą sovietams, muziejaus pavadinimai

Pieta. Dievdirbys Jonas Valys (1852-1918). Panevėžys. Valstybinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune.

A. Ingelevičiaus nuotrauka 1937 metais.

keitėsi. 1944 m. spalio 11 d. jis buvo įvardintas Kauno Valstybinio M. K. Čiurlionio dailės muziejumi. Karo metais muziejus buvo uždarytas, rūpintis

ekspонатų išsaugojimu. Nuken-tėjo tik Parodų Kalno paviljo-nuose buvę etnografiniai eksponatai, rinkti būsimam Oro (buities) muziejui. Patalpose apsi-

gyvenus sovietų kariškiams, mediniai eksponatai buvo sukū-renti.

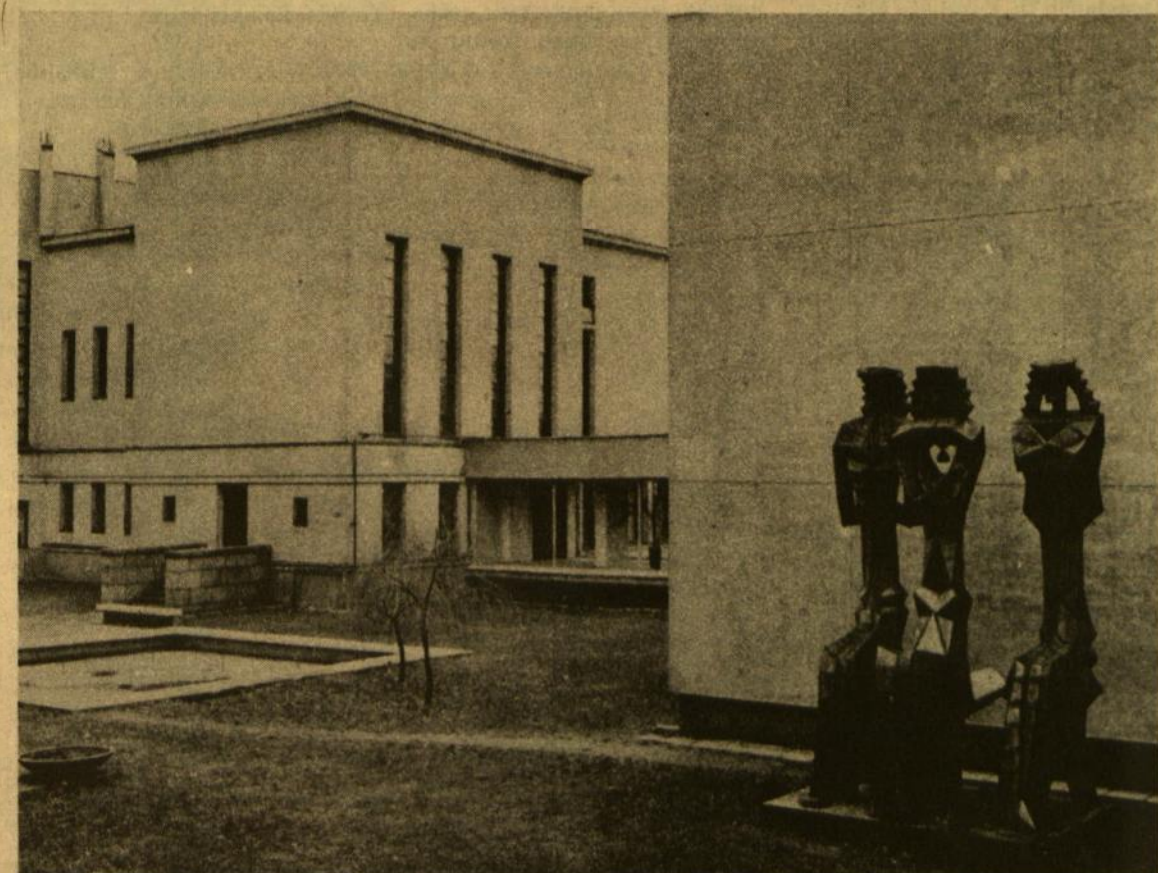
Be abejo, okupacijų metais, ypač stalininiu laikotarpiu, muziejaus veikla buvo ideolo-gizuota. Iš muziejaus ekspozicijų teko išimti Lietuvos kuni-gaiščių, didikų, tautinės kultū-ros žadintojų portretus, Lietuvos valstybingumą primenančius eksponatus, religinės tematikos kūrinius, buvo keičiami muzie-jaus vadovai. Nepaisant šito, jų ir kitų muziejininkų išminties bei toliaregiškumo dėka, minėtos eksponatų grupės nebuvo naikinamos, bet tyliai laikomos muziejaus saugyklose. Todėl Atgimimo laikotarpiu prie tautos savimonės žadinimo galėjo prisidėti ir mūsų muziejus, surengdamas ne vieną reikš-mingą parodą: pvz., 1989 m. – „Mūsų vėliavos“, „Pinigai Lietuvoje (1915-1941)“, „Lietuvių dailininkų emigrantų kūryba“ ir kt. Šiuo metu muziejus ruošiasi pažymėti dr. Aleksandro Račkaus 100-sias gimimo metines. Į mūsų kultūros bei muziejaus istoriją jis įėjo 1935 m. atvežęs iš JAV ir dovanojęs vertingą liuanistinį rinkinį, atspindintį 19 a. galo – 20 a. pradžios mūsų išeivių visuomeninę veiklą, jų draugijas ir pan. Taip pat ir to krašto pirminių tautų kultūros ekspona-tų. 1993 m. minėjom dailininko Adomo Galdiko šimtmetį. Be to, pastaruoju metu muziejuje surengiama daug užsienio šalių dailininkų kūrinių asmeninių ir grupinių parodų (Skandinavijos, Vokietijos, Lenkijos, Slovėnijos ir kitų šalių).

Šiuo metu muziejaus ekspozicijose ir saugyklose yra 245,190 eksponatų, veiklia filialai: M. K. Čiurlionio memorialinis muziejus Druskininkuose (atidarytas 1962 m.), A. Žmuidzinavičiaus kūrinių ir rinkinių muziejus (1966 m.), prie centrinių muziejaus rūmų pristatytas specialus priestatas M. K. Čiurliono kūriniams tinkamai saugoti ir eksponuoti (1969 m.), lietuvių keramikos ekspozicija Kauno Rotušės rūmų rūsyje (1978 m.), Paveikslų gale-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Landsbergis Washington'e • M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune • Nuomonės ir pastabos • A. a. Marijos Gimbutienės at-minimui • Pokalbis su soliste Birute Vizgirdiene • Tomo Arūno Rudoko eilėraščiai • Aleksandro Štromo paskaita Čikagoje • Nau-jos knygos • Partizanai

Valstybinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune. Prie muziejaus priestato – M. K. Čiurlionio galerijos stovi V. Vildžiūno skulptūra.

1980 metų nuotrauka.

M. K. Čiurlionio dailės muziejus

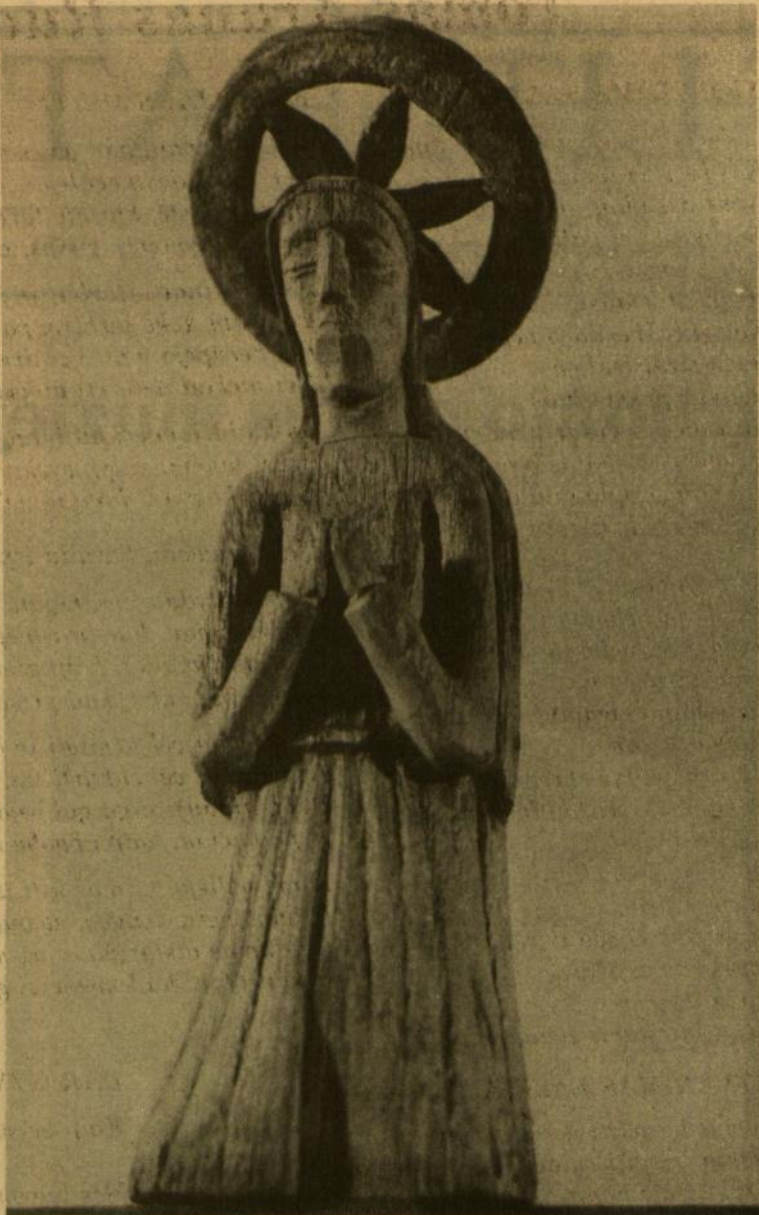
(Atkelta iš 1 psl.)

rija (1979 m.), kurioje buvo eksponuoti Vokietijoje gyvenusio žymaus kolekcionieriaus Mykolo Žilinsko dovanoti Vakarų Europos tapybos rinkiniai. Kadangi i Lietuva jie buvo siunčiami palaipsniui, greit esama galerija pasidarė per maža ir rinkinys 1989 m. buvo perkeltas į naujai pastatytus jo vardo rūmus.

Muziejui savo kūrinius ir rinkinius testamentu yra palikęs ir dailininkas Liudas Truikys, pageidavęs, kad iš jų būtų įrengta jo memorialinė ekspozicija.

1992 m. rugpjūčio gale muziejaus kūrėjas bei ilgametis direktoriaus (1924-1949) Pauliaus Galaunės (1890-1988) šeima (žmona Kazimiera ir JAV gyvenanti dukra Dalia Augūnienė), gražinus nuosavybės teises 1941 m. nacionalizuotam jų namui Kaune, Vydūno al. 2, dovanojo muziejui didžiąją namo dalį bei 1586 m² žemės sklypą su sąlyga, kad jame būtų įrengtas dailininko, dailėtyrininko, muziejininko ir pedagogo prof. P. Galaunės ir jo pirmosios žmonos, mūsų operos pradininkės, dainininkės ir pedagogės Adelės Nezabitauskaitės-Galaunienės (1896-1962) memorialinis muziejus iš jų kultūrinio palikimo. Ateityje tai turėtų būti dailėtyros ir muziejininkystės studijų centras, kuriame būtų eksponuojami Galaunės grafikos darbai ir rinkiniai, saugomi jo rankraščiai, įkurdinta mokslinė biblioteka, įrengti memorialiniai kambariai. Taip pat pagerbtas ir čia gyvenęs valstybės ir kultūros veikėjas Kazys Bizauskas bei šiuose namuose lankęsi žymūs Lietuvos mokslo, visuomenės veikėjai: prof. V. ir M. Biržiškos, M. ir J. Urbšiai, prof. T. Petkevičius, J. Savickis ir daugelis kitų. Siekiant, kad šis namas taptų judria kultūrine įstaiga, jame galvojama rengti parodas tų dailės sričių, kurios Galaunei buvo artimiausios: liaudies meno, knygos meno, grafikos, jo amžininkų dailininkų kūrinių ir pan., esančių Čiurlionio dailės muziejaus rinkiniuose. Deja, sunku pasakyti, kada šis namas atvers visuomenei duris, nes muziejus gavo jį laiko bei ten gyvenusių žmonių gerokai apniokota.

Be to, muziejuje, centriniuose rūmuose, yra Liaudies meno, Vaizduojamosios, Taikomosios dailės ir Numizmatikos skyriai, kurie savo darbais įsijungę į bendrą muziejaus veiklą. Nuo 1989 m. Paveikslų galerijoje, Donelaičio 16, įsisteigęs Meninio lavinimo centras. Jo užsiėmimai vyksta trečiadieniais (tą dieną mūsų muziejus lankomas nemo-kamai). Centro nariai vedžiojami

Nežinoma šventoji. Autorius nenurodytas. Lyduvėnai, Šiluvos valsčius, Raseinių apskritis.

A. Baltėno nuotrauka 1985 metais.

po įvairius muziejaus filialus, ekspozicijas, parodas, aiškinant jas, atsakinėjant į klausimus. Šalia šitų užsiėmimų dar yra Vaikų dailės studija, kurią lanko per 100 vaikų, 4-14 m. amžiaus.

Čiurlionio muziejaus istorijos lapuose įrašyti ne tik mūsų paminėtų asmenų, bet ir kitų čia dirbusių iškilų žmonių vardai. Su pagarba muziejininkai mini taip pat buvusį ilgametį direktorių Petrą Stauską, vadovavusį muziejui (1951-1987) sunkiais, sudėtingais sovietinės okupacijos metais, ir jo pastangas išsaugoti tautinės kultūros vertybes švietiesiems ir dabartiniam. Lietuvai atsidūrus sovietinės okupacijos metais, kai kurios šildymo, drėkinimo sistemos neveikė ir būtina jas atnaujinti. Lietuvai atsidūrus sovietinės okupacijos metais, kai kurios šildymo, drėkinimo sistemos neveikė ir būtina jas atnaujinti. Lietuvai atsidūrus sovietinės okupacijos metais, kai kurios šildymo, drėkinimo sistemos neveikė ir būtina jas atnaujinti.

Dabartinė bendradarbių karta, tęsianti jų darbą, turi naujų rūpesčių. Tai ne tik savo įvairiapusės veiklos permastymas, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, jos atgaivinimas, ieškojimas naujų ryšių formų su lietuviškąja visuomene, kur ji begyventų, siekis įeiti į Europos bei pasaulinės dailės gyvenimo

vyksmą su savosios tautos vertybėmis. Pirmieji žingsniai jau žengti, 1991-1992 m. buvo surengta didelė M. K. Čiurlionio kūrinių paroda Japonijoje, atskiri darbai eksponuoti parodose Vokietijoje ir Belgijoje. Tačiau svarbiausia muziejininkų pareiga — išsaugoti turimas vertybes ateičiai. Tai ypač pasakytina apie trapią M. K. Čiurlionio kūrybą. 1969 m. gale atidaryta specialiai jai pastatyta bei pritaikyta galerija savo įranga jau paseno, kai kurios šildymo, drėkinimo sistemos neveikė ir būtina jas atnaujinti. Lietuvai atsidūrus sovietinės okupacijos metais, kai kurios šildymo, drėkinimo sistemos neveikė ir būtina jas atnaujinti. Lietuvai atsidūrus sovietinės okupacijos metais, kai kurios šildymo, drėkinimo sistemos neveikė ir būtina jas atnaujinti.

Kur begyventume, išliksime tiek, kiek sugebėsime išsaugoti ir puoselėti savo kultūrą.

Rūpintojėlis. Autorius nežinomas. Čekonių kaimas, Debeikių valsčius, Utenos apskritis.

A. Rūkštelės nuotrauka 1932 metais.

Nuomonės ir pastabos

Dėl „Pilėnų“ plokštelių

Draugo kultūriniam priede, 1994 m. vasario 19 d. laidoje, buvo pasikalbėjimas apie „Pilėnų“ operą, kurią stato Čikagos Lietuvių operos kolektyvas (premjera bus balandžio 17 dieną, Cicero), su šio kolektyvo meno vadovu-dirigentu Alvydu Vasaičiu.

Prie šio rašinio pridėta ir iliustracija, o po viena iš jų matomas užrašas: Lietuvos Operos Vilniuje išleistų Vytauto Klovos „Pilėnų“ plokštelių voko viršelis. Iš tiesų, tai yra Lietuvos operos įdainuotos ir įgrotos „Pilėnų“ operos plokštelės, tačiau jos nebuvo išleistos Vilniuje, bet New York'e. Tai, žinoma, nesunku yra matyti visiems, kurie turi šią plokštelę, o tokių Čikagoje ir Amerikoje yra nemaža, nes tiek ant pačių plokštelių, tiek ant aplanko yra leidėjų „Eurotone International LTD“ pavadinimas ir adresas.

Nors plokštelėse nei aplanke neminimi jų išleidimo metai, tačiau jos pasirodė 1964 m. kovo mėn. 24 d., taigi lygiai prieš 30 metų. Jų išleidimu rūpinosi muzikė, koncertų rengėja, vėliau *Vienybės* laikraščio redaktorė ir leidėja Valė Tyšliavienė. Ji, gavusi garsinę juostą iš „Pilėnų“ operos kompozitoriaus Vytauto Klovos, pasirūpino šios operos išleidimu laisvajame pasaulyje (reikia pažymėti, kad pačioje Lietuvoje ji niekada nėra plokštelių forma pasirodžiusi). Tuo metu „Pilėnai“ buvo pirmoji lietuviška opera, įgrotą i plokštelę.

Reikia pažymėti, kad Valė Tyšliavienė rūpinosi ir šios plokštelės platinimu bei finansavimu. Ji man į Čikagą buvo atsiuntusi 20 egzempliorių šios plokštelės, kurią tuoj pat išplatinau muzikos mylėtojų tarpe. Aplamai, pagal anų laikų madą, „Pilėnų“ operos plokštelių kiti nepirko, kadangi buvo įgrotos Lietuvoje. Apie šias plokšteles ir pačią „Pilėnų“ operą gana neigiamą įvertinimą dar tais pačiais metais *Draugo* dienraštyje išspausdino solistė Izabelė Motekaitienė. Daugiausia šios plokš-

telės buvo populiariamos *Vienybės* laikraštyje.

Mums yra įdomi tuometinė Lietuvos operos kolektyvo solistų sudėtis, įdainavusių „Pilėnų“ operą prieš 30 metų i plokšteles. Nemaža iš jų jau yra mirę: J. Stasiūnas, E. Saulevičiūtė, Aleškevičiūtė, Z. Tervydis, V. Adamkevičius, A. Lietuvninkas, Z. Paulauskas, A. Vasiliauskas, A. Rudaitis, R. Marijošius, K. Šalkevičius; dirigentas I. Altermanas.

Opera įrašyta i tris plokšteles. Aplanko viduryje išspausdintas šios operos turinys anglų kalba. Šiandien šių plokštelių jau niekur negalima išgyti ir jos yra retenybė rinkėjų rankose.

Beje, pati „Pilėnų“ opera, jau skirtinga redakcija ir skirtingu solistų kolektyvu yra i dabartiniame Lietuvos Operos ir baleto teatro repertuare. Kaip teko matyti programose, ji buvo atlikta ir šių metų vasario mėnesį. Manytina, kad tie, kurie matė šią operą Lietuvoje, norės jos pastatymą palyginti su Čikagos Lietuvių operos pastatymu balandžio 17 dieną.

Edvardas Šulaitis
Cicero, Illinois

Dėl monografijos apie Adomą Varną

Labai ačiū, kad savo dienraštyje išspausdinote mano rašomos monografijos apie Adomą Varną dalį (*Draugo* kultūrinis priedas, 1994 m. sausio 22 d. ir sausio 29 d.) [...]

Šia proga norėčiau paprašyti asmenų, kurie bendravo su Varna Vokietijoje, Amerikoje, kad parašytų ir atsiųstų man savo atsiminimus. Panaudojus jų atsiminimus prisiminimus, knygoje nurodyčiau medžiagos pateikėjų pavardes. Mano adresas: Zita Žemaitytė, Erfurto 22-50, Vilnius 2043, Lithuania.

[... Taip pat] gal būtų galima Jūsų dienraštyje įdėti atitaisymą: mano įžangos gale viena iš pavardžių turėjo būti ne Mačionio (kaip išspausdinta), bet p. J. Mačėno.

Zita Žemaitytė
Vilnius, Lietuva

Šv. Jurgis. Autorius ir vietovė nenurodyta.

A. Rūkštelės nuotrauka 1931 metais.

Valstybinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune.

Vytautas Plukas

ŽEMYNA

Marijos Alseikaitės-Gimbutienės atminimui

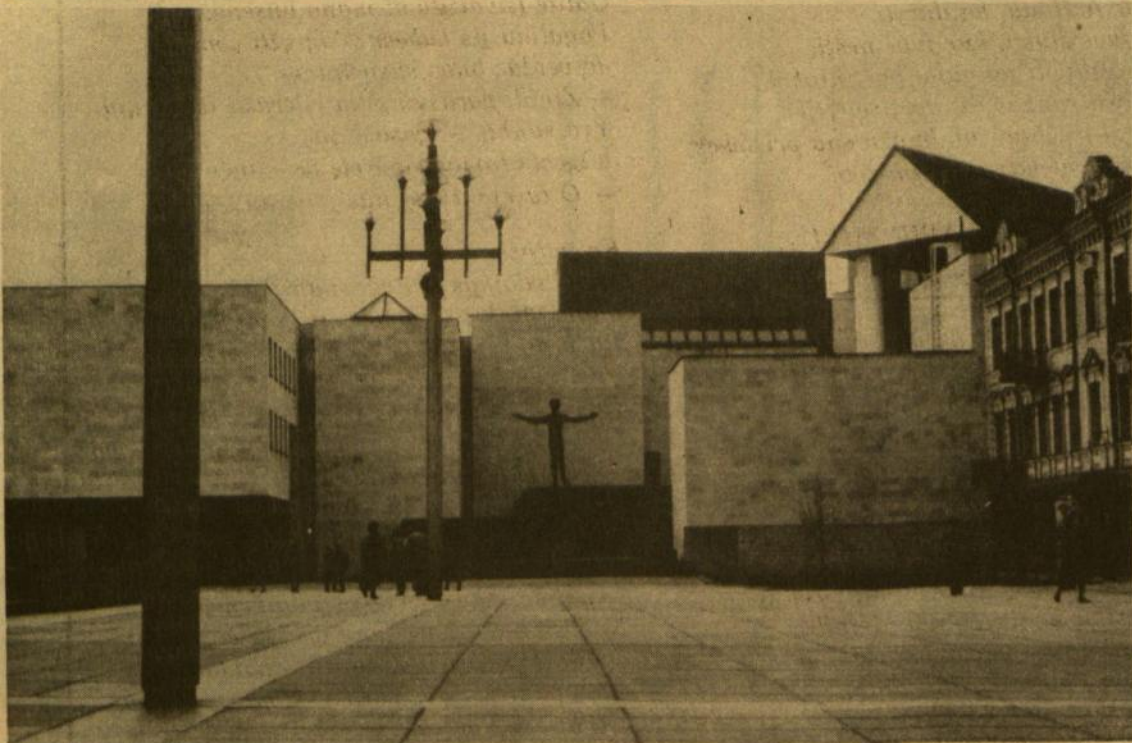
Žemėje molinės protėvių deivės amžiais miegojo miegu giliu. Išmintį sukaupus reikėjo su meile jasias prikelti iš laiko gelmių.

Motinos - Deivės taikūs brožai ryškėjo. Ji prabilo iš molio tarytum gyva: Aš gyvasties gimdyvė — kūrėja Aš Motina — Žemė, Jūsų deivė Žemyna — Gaja.

Mūsų diena taip trumpa ir vis klausiam, kur esmė ir prasmė buityje. Nežinia, ką Praamžius garbiausias skirs atidavusiems visą save.

Tik mintis, užrašyta raide, tik ainiai (tai žmogui juk lemta), tik idėja, prigijus nauja, liks ženklais, jog gyventa.

Santa Monica, California
1994.2.5

Valstybinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune. Mykolo Žilinsko galerija.

1990 m. sausio 25 d. prie Pauliaus ir Adelės Galaunių namo Kaune atidaryta memorialinė lenta. Iš kairės: D. Galaunytė-Kaupienė-Augūnienė, dailininkas P. Stauskas ir K. Galaunienė. Roberto Hermano nuotrauka

Pokalbis su Birute Vizgirdiene „Draugo“ koncerto proga

MARIJA REMIENĖ

Sunku būtų surasti mūsų tarpe solistą ar solistę, kurie nebūtų koncertavę Čikagos lietuviams. Čia sušvinta mūsų didžiosios žvaigždės, tiek išeivijos, tiek dabar iš tėvynės. Čikagos lietuvių jau yra susipažinę su soliste Birute Vizgirdiene ir jai Čikagos lietuvių scena nesvetima. Ir štai kovo 20 dieną Marijos aukštesniosios mokyklos auditorijoje dienaštis „Draugas“ rengia koncertą, kurį atliks vienintelis išeivijoje išlikęs ansamblis „Dainava“. Kartu su „Dainava“ dalyvaus ir mūsų solistė, dabar gyvenanti Houston, Texas, Birutė Vizgirdienė. Sopranas Birutė Vizgirdienė gerai žinoma Amerikos Vakaruose. Tačiau nuotoliai nekludė jai keliauti ir dainuoti beveik visuose lietuvių telkiniuose, pasiekiant Rytuose Boston'ą ir pastaraisiais metais – laisvą Lietuvą. Solistė visur lietuviškos ir vietinės amerikiečių visuomenės yra labai šiltai sutinkama: gracingos laikysenos, gražios scenos išvaizdos, savo žavia šypsena ir išlavintu balsu sužavi klausytojus. Artėjančio koncerto proga užkalbinome pačią solistę Birutę Vizgirdienę.

— Kada ėmėte domėtis dainavimu ir kas jus paskatino į muzikinį pasaulį? Kur teko lavinti balsą?

— Dainuoti pradėjau būdama septyniolikos metų, nes tėvelis tuo metu davė ultimatumą, kad laisvalaikį užsiimčiau kokia nors muzikos ar meno šaka. Jau buvau nesėkmingai mėginusi baletą ir fortepijono pamokas, tad pasirinkau dainavimą. Būdama toje srityje labai naivi, maniau, kad tai bus lengviausias užsiėmimas. Aišku, neįsivaizdavau, koks sunkus darbas manęs laukė!

Balsą lavinti daugiausia teko Los Angeles, Kalifornijoje, kur gyvenau daugelį metų. Žinoma, su didelėmis pertraukomis vis mokius ir tobulinau balsą, o taip pat auginau tris vaikučius. Pradėjau su privačiais mokytojais. Kai vaikučiai paūgėjo, vėl rimčiau studijavau dvejus metus Immaculate Heart kolegijoje, o vėliau vėl perėjau pas privačius mokytojus. Kuo daugiau lavinu balsą, tuo aiškiau matau, kiek mažai dar žinau ir kiek dar daug galima pasitobulinti.

— Jums nesvetima ir vietinė amerikiečių scena. Kur esate dainavusi amerikiečiams ir kokią repertuarą teko atlikti?

— Amerikiečių scena tikrai man nesvetima. Viename koncerte mane išgirdo buvęs Budapesto orkestro dirigentas dr. Nandor Domokoš, pasiūlė perklausą. Po perklausos pakvietė mane dainuoti pagrindinę rolę Puccini „La Bohemoje“ — Mimi vaidmenį, o kitais metais vėl pasiūlė dainuoti Violetos rolę Verdi „La Traviatoje“. Taip ir patekau į Southern California Opera Repertoire Ensemble, su kuriuo atlikdavau daugelį koncertų, dainuodama solo, duetus ir ansamblinius veikalus.

— Žinau, kad jūs sėkmingai dainavote Lietuvoje kartu su iškiliu solistu Vaclovu Daunoru. Kiek koncertų atlikote Lietuvoje? Ar planuojate vėl vykti į Lietuvą su koncertais? Ar Lietuvoje koncertų dalyviai skiriasi nuo išeivijos?

— Lietuvoje dainavau jau antrą kartą. Praėjusį rudenį teko man vėl didelė garbė dainuoti su iškiliais muzikos profesionalais, būtent solistu Vaclovu Daunoru, Robertu Bekioniu ir pirmą kartą su fleitistu Algirdu Vizgirda. Koncertai įvyko Kaune, Vilniuje — Operos ir baletų teatre, Panevėžyje ir Šiauliuose. Turiu pasakyti, kad koncertų gastrolės paliko man žodžiais neapsa-

Birutė Vizgirdienė prie Dailės muziejaus Vilniuje.

Algimanto Žiziūno nuotrauka

komus prisiminimus, išpūdžius ir išgyvenimus. Ar planuoju vėl Lietuvoje dainuoti? Sunku šiuo metu atsakyti — taip ir ne. Tačiau turiu vėl pasiūlymą ten atlikti Dubois „Septynis Kristaus žodžius“ per Dainų ir šokių šventę su Los Angeles bažnytinio choru, kuriam vadovauja jaunas

ir talentingas muzikas Viktoras Ralys. O Lietuvos koncertų dalyviai skiriasi tuo, kad jie yra žymiai santūresni ir ypačiai vertina klasiką. Bet tai suprantama, nes ten netrūksta lietuviškų liaudies ar harmonizuotų dainų koncertų, o mes čia to labai pasilgstame ir,

savaime aišku, norime tai ir girdėti.

— Kas koordinuoja jūsų programą dabar Čikagoje, ir ko galima koncerte tikėtis?

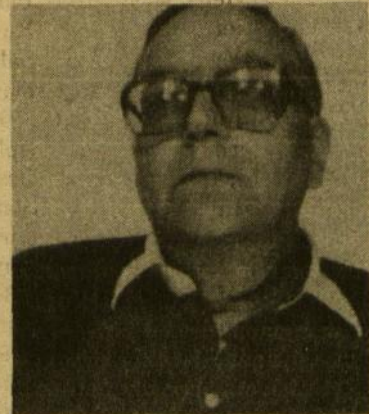
— Čikagoje programą koordinuoja jaunas, talentingas ir jums gerai pažįstamas muzikas Darius Polikaitis. Tikrai smagu dirbti ir bendrauti su tokiu energingu ir, turiu pabrėžti, labai lietuviškos dvasios jaunuoliu. Pažįstu jį visą plačią muzikinę šeimą ir jaučiu ne tik malonumą, bet ir garbę su juo dalyvauti „Draugo“ koncerte. Dariaus paslapčių nenoriu iš anksto išduoti, tačiau galiu drąsiai patinėti, kad programa dvelkia ypatingu lietuviškumu su keliom labai maloniom staigmenom. Manau, kad bus tikrai lietuviškos pavasarinės vėjelės, kuris atpūs visiems klausytojams malonią popietę.

— Kokie jūsų, kaip solistės, ateities planai?

— Mano ateities planai ne tokie aiškūs. Po „Draugo“ koncerto kitą savaitgalį atlieku Dubois „Septynis Kristaus žodžius“ Kalifornijoje ir, kaip minėjau, esu pakviesta tą patį vakarą atlikti Lietuvoje. Pastaruoju metu vis dažniau ateina mintis nustoti dainuoti. Pagal mano tėčio pasakymą, reikia žinoti, kada nultipti nuo scenos.

Dėkoju „Draugui“ už suteiktą garbę ir pakvietimą atlikti koncertą. Per daugelį metų dainavimas man suteikė ne tik malonumą, bet praturtino mano gyvenimą naujom pažintim, proga pakeliauti po įvairias valstybes, o taip pat paliko neišdildomų malonių prisiminimų.

Solistės Birutės Vizgirdienės ir „Dainavos“ ansamblio, vadovaujamo Dariaus Polikaitio, koncertas bus kovo 20 dieną, 3 v. pp. Marijos mokyklos auditorijoje. Bilietus galima išsigyti „Draugo“ administracijoje, Jono Vaznelio prekyboje Gifts International ir Cicero parapijoje po lietuviškų šv. Mišių.

Aleksandras Štromas nities ir Illinois General Assembly.

Aleksandro Štromos paskaita Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje

Kovo 18 dieną, penktadienį, 7:30 v.v., Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje, dr. Aleksandras Štromas skaitys paskaitą anglų kalba „Rusija kryžkelėje“.

Paskaitos uždavinys bus išnagrinėti politinę padėtį, susidariusią po 1993 m. gruodžio mėnesio rinkimų į Rusijos parlamentą. Prelegentas analizuos demokratų nesėkmės ir nacionalistinės Žirinovskio krypties laimėjimo rinkimuose priežastis.

Komunizmo žlugimas Rusijoje neatvedė į demokratijos pergale, į šalies ūkio pagerėjimą, teisėtumo ir tvarkos problemų išsprendimą. Ekonominio gyvenimo standartai nustumio ir kas kart vis blogėja. Demokratų valdžia nedavė jokių padėties pagerėjimo vilčių. Demokratinę partijų vadai ir net pats Jelcinas parodė nepaprastą nesugebėjimą valdyti ir suprasti gilesnius politinius procesus. Be to, užuot panaudoję žiniasklaidą gyventojus supažindinti su demokratų tikslais, demokratų vadai bandė net apriboti viešosios diskusijos apimtį.

Analizuodamas šiuos įvykius, dr. Štromas bandys nubrėžti Rusijos ateities vystymosi kryptį. Jis taip pat bandys aptarti, kaip vakarai turėtų reaguoti į politinius pakeitimus, kurie įvyko šios šalies valdymo sistemoje.

Prelegento dėmesys bus sukoncentruotas į pastarųjų įvykių Rusijoje pasekmes Lietuvos ir apskritai Baltijos šalių likimui. Lygiagrečiai su Rusijos politinės situacijos analize, jis plačiai apsvaistys Lietuvos politinės

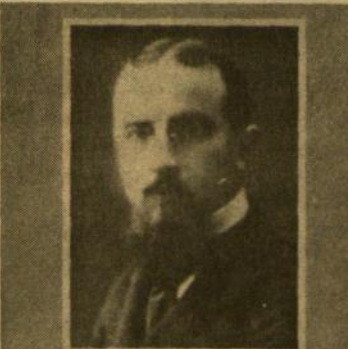
padėties raidą. Dr. Aleksandras Štromas yra politinių mokslų specialistas, Hillsdale College, Michigan, profesorius, daugelio svarbių studijų autorius. Lietuvių išeivijai jis plačiai žinomas kaip radijo laidos Čikagoje „Rytmečio ekspresas“ komentatorius. Po paskaitos vaišės.

Ši programa yra remiama Illinois Humanities Council, National Endowment for the Humanities.

Naujos knygos

• Pranas Zundė. KAZYS BIZAUSKAS 1893-1941. Čikaga: Lietuviškos knygos klubas, 1993. Spaudė „Draugo“ spaustuvė. 324 puslapiai. Gaunama „Drauge“. Kaina — 12 dolerių, pašto persiuntimo išlaidos — 3 doleriai, Illinois gyventojams — 1.05 dol. mokesčiai.

Kazimieras Bizauskas, kaip rašoma šios knygos autoriaus pra-

KAZYS BIZAUSKAS PRANAS ZUNDĖ

tarmėje, „buvo vienas mūsų tautinio atgimimo pirmūnų, dabar jau kone legendomis tapusių, kurie Pirmojo pasaulinio karo audrose prikėlė Lietuvą laisvam gyvenimui ir dėjo jos valstybingumo pamatus“ (p.1). Kazys Bizauskas — vienas ateitininkų organizacijos pradininkų, Lietuvos Tarybos narys, Vasario 16 Akto signataras. Nepriklausomybės laikotarpiu jis buvo Steigiamojo Seimo narys, švietimo ministras, Lietuvos atstovas kitoms šalims, Užsienio reikalų ministerijos pareigūnas. Sovietams okupavus Lietuvą, 1940 metais suimtas, 1941 metais išvežtas į Sovietų Sąjungos gilumą, kur NKGB sušaudytas birželio 26 d. Jam tuomet buvo 48 metai.

Šioji knyga yra pirmoji iš numatytų trijų Kazio Bizausko monografijos knygų. Bet jau ji leidžia spėti, kad Kazio Bizausko veikla ir asmenybė, kaip ir jo likimas yra susilaukę jo verto biografo.

NEMATOMA SALA

...Visas mano gyvenimas tapo Kasdienine nuodėme, Nors nežudau, neprievartauju, Nevagių, bet galbūt Esu beprotis, Ir tai didžiausia klaida. Kas žino, ką daro beprotis Savo sielos saloje. Bet esu pasmerktas Būti vienas vidur vandenyno, Laukti pasiklydusio laivo. Pro šalį praplaukia daugelį laivų, Iš jų sklinda piratų ir moterų juokas.

Jie nemato mano salos, O ir kam ją matyti, Jeigu joje nieko nėra, Jokio turto, Vien mano vienatvė ir beprotybė, Nuoga tuštuma (Kiaurai mane skrenda žuvėdros). Aš pamažu prarandu sugebėjimą Kalbėti ir judėti, Sėdžiu ant smėlio, Neteikęs visko, Užmirštas Dievo ir velnio, Tapęs sausa ašara, Kuria išverė Viena mirštanti žvaigždė...

GYVENIMAS LAISVA TEMA

Norint parašyti gerą gyvenimą, Reikia pažinti raides ir gramatiką. Dauguma žmonių rašo rimuotus gyvenimus, Tokius štai: tam-ta-ta-tam-ta-ta-tam. Kiti rašo hegzametrų, Bet paskui apanka ir pamilsta akmenis. Dar kiti bando kurti grakščius sonetus. Juos myli moterys, o jie myli pinigų, Tad galop jie nusišauja Arba juos nušauna samdyti nekrologų meistrai. Vieną ar kitą Tu būsi priverstas rašyti, Rašyti su klaidomis. Ir nebus taip, kad kasdieną Parsineši penketą. Gyvenimo gramatika yra tokia štai matematika: Penki kuolai per vieną galą Lygu penki vieno gyvenimo pažinimai. Aš nežinau, ar tai labai gražu, Aš nežinau, ar tai labai protinga, Bet žinau, kad tai yra tik vienas gyvenimas, Kuri tu gali parašyti kaip rašinį Laisva tema. Bet jeigu tu negali rašyti laisvai, Ką gi, rašyk diktantą. Štai toki: Tam-ta-ta-tam-ta-ta-tam.

JAUNOJI PASTININKĖ

Atėjau į paštą nusipirkti vokų laiškam. Už stalo sėdėjo naujoji jaunoji pastininė. Pažvelgęs į jos akis iškart išmylėjau. Velniai griebtu, juk buvau sau prisiekęs Daugiau niekada neišmilyti! Tai gi nusipirkau vokų laiškam (Jums kiek? Man penkis. Dešimt talonų. Prašom. Ačiū.), kad galėčiau Pasveikinti draugus įvairiomis progomis. Tai gi nusipirkau ir rašau laiškus, Tik ne draugams, o tai Jaunajai pastininkei su ilgomis kojomis (Kaip iš žurnalo). Parašiau jau penkis laiškus — Lygiai tiek, kiek nusipirkau vokų. Dabar nežinau, ką daryti. Kur juos siusti, kur juos nešti? Negi atiduoti jaunajai pastininkei Tiesiai į rankas jos darbovietėje? Velniai griebtu, juk buvau sau prisiekęs Daugiau niekada neišmilyti!

EILĖRAŠTIS APIE ŽUVĮ

Kartą Aiseto ežere pagavau Didelę žuvį Su mėlynomis akimis. Mes ilgai žiūrėjome Vienas man atidavė Aš nenorėjau jos žudyti, Bet juk buvau žvejys Ir todėl padariau tai Užsimerkęs... Kai atsimerkiau, Saulė alsavo man tiesiai į veidą. Paskui netikėtai pakilo audra, Ir aš suskubau plaukti namo. Tik prie kranto supratau, Kad ta mėlynakė Buvo visai ne žuvis...

KARALIAUS MIRTIS

Aš sapnavau, kad aš esu sapnų šalies karalius, Bet atsibudęs negalėjau prisiminti, kur yra Ta karalystė, kurioje turėjau mago galią Paversti žmones, žvėris, daiktus tuo, kuo jie nėra.

Aš hankinaus (turbūt ir jums po sapno šitaip būna!) Tarytum koks pirklys, po tiltu nurengtas nuogai... Bet nerūpėjo man nei drebantis nuo šalčio kūnas, Nei niekad neturėti aukso ir sidabro pinigai.

Aš klaidžiojau klaidinančiom savo miesto gatvėm Ir vėl jaučiausi lyg ryškių spalvų sapne. Bet niekas: nei daiktai, nei žmonės, nei dangus manęs nematė,

Tik aš mačiau karalių išprotėjusį — save. Aš pasiklydau, nežinojau, kur Šiaurė, kur Pietūs, Aš nežinojau, kur prasmego mano nekarališki namai. Jaučiaus kvailai, kaip senas, užmirštas visų poetas, Įsivaizduojantis, kad prisimins jį žemėj amžinai.

Aš troškau vėl užmigti ir jau niekad nepabusti, Aš troškau vėl sukurti tai, ko dar nėra. Bet pajutau staiga gal vėjo, gal palaimos gūsi Ir pamačiau, kaip apgobė mane žvaigždžių skara.

Mane užliejo tolimas kitų žvaigždžių kvapas Ir buvo gera, lengva, stebuklinga juo kvėpuot. Išeidamas atsigrėžiau: už nugaros iškilo kapas. Ir supratau, kad mes visi gyvename sapnų kapuos.

DAR GYVIAMS DRAUGAMS

Kaip keista ir graudu prisiminti praeitį:

Mes buvome jauni ir gražūs, Ir gėrėme dažniausiai vyną. O pirmoji mergina pilnaties naktį? Kas dabar tai prasmė? Su tuo pačiu stebuklo pojūčiu? Niekas. Net toji mergina, Kuri turbūt dirba pardavėja Komercinėje parduotuvėje (Vakare jos rankos dvokia pinigais). O ir tu pats — prisigėres, Išpuvusiais dantimis, iškvėšes Senamiesčio kaubojus be pistoleto. Žiūrėk, koks jaunimas aplinkui — Tau su jais nepakeliui: Jiems nusispjauti į pilnatį! Matai, kalbi jau kaip senas revoliucionierius, Poezijos pensininkas, O ir mėnulis visiškai sudilo Tavo chalato kišenėje. Kur tu jį pakeisi, Kokioje valiutos keitykloje? Bet tu žinai, senas pirdūne, Neiškeistum tu to savo sudusisio mėnulio I jokią valiutą — nė už ką. Kaip keista ir graudu prisiminti — Tarsi būtum jau miręs Arba gyvas bendrautum Su mirusiaisiais...

POSTMODERNIZMAS

A.M.

Kartą grįžau namo labai vėlai, įpusėjus naktčiai (Mieste gėrėme su senu draugu gerą vyną), Ir pamačiau už mano rašomojo stalo Sėdintį jauną, dar neapsiplunksnavusį Angelą. Jis išlūliai rūkė mano cigaretę be filtro Ir kažką rašė ant popieriaus lapo. Galite įsivaizduoti mano būseną! Pagaliau jis teikėsi atsigręžti į mane. Jo veidas buvo susirūpinęs. — Žinai, parašyti gerą eilėraštį iš tikrųjų Yra sunku, — pasakė jis, Užgesindamas cigaretę peleninėje. — O tu mane! — nusijuokiau. — Gal parodysi,

Ką parašei? Jis tylėdamas padavė man popieriaus lapą. Jame minkšta jauno angelo plunksna Buvo parašyta: „Už kokią bausmę Dievas man atidavė Globoti poetą? Visus mano eilėraščius Jis pasirašinėja savo vardu!“ Kai supykęs pakėliau akis, Angelo kambaryje jau nebuvo. Nepaliko man nė vienos plunksnelės, Kad galėčiau kam nors įrodyti šį nutikimą. O eilutės popieriaus lape? — paklausite. Cha, eilutės... Jos parašytos mano braižu! Sunku būti poetu. Bet poeto angelu būti dar sunkiau.

Partizanai

VYTENIS STATKUS

Partizanai kartais vadinami nereguliaria kariuomene, jų veiksmai nereguliariu karu ar panašiai. „Nereguliarumas“ čia suprantamas taip, kad partizanai nevilki nustatytos uniformos, jie nesudaro ištisų frontų, kai kada neturi centrinės vadovybės, jų veikimas taiko skirtingą, neįprastinę taktiką.

Šiuo metu Lietuvos dailės muziejuje, Lemont, Illinois, vyksta Panevėžio Žaliosios girios partizanų fotografijų paroda, kuri pati savaime daug pasako. Čia yra proga bent bendriausiais bruožais susipažinti su partizaninės kovos praeitimi, apžvelgti jų veiklai reikalingas sąlygas, jų taktikos pagrindinius bruožus. Tai gal bent kiek padės suprasti mums jau žinomus įvykius.

Pasaulinė karų istorija yra pilna partizanerių. Galima net sakyti, kad ankstyvosiose žmonių bendruomenėse, išorės puolimui gresiant ar jau vykstant, ginklą pakelti galintieji telkėsi į būrius ir, sumanesnio vado vadovaujami, puldinėjo priešą iš miškų, pelkių, kalnų ar kurių kitų slėptuvių. Jei priešas buvo stipresnis, priešui žalos padarė, jie vėl traukdavosi į saugią vietą. Priešas buvo varginamas, nesijautė saugus ir traukdavosi į savo žemes. Įvairiais laikais, įvairiose vietose sąlygomis kai kas elgtėsi, bet pats pagrindinis dėsnius išliko: priešą pulti netikėtai, padaryti jam kaip galima didesnių nuostolių ir išnykti iš jo akiračio, vengiant kovos su pranašesnėmis priešų jėgomis.

Mūsų istorijoje partizaniniai karai vyko 1831, 1863, 1918, 1944-52 metais. Antrojo pasaulinio karo metu partizanai veikė Prancūzijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Jugoslavijoje, Kinijoje, karui pasibaigus, partizaniniai karai kilo Pietryčių Azijoje, Vietname, įvairiose Afrikos ir Pietų Amerikos srityse. Pastaruoju metu labiausiai pagarsėjo karas Afganistane.

Partizanams sėkmingai veikti reikalingos įvairios sąlygos, kurių svarbiausia gyventojų masės palankumas. Savo partizaninių kovų vadovybėje kinų revoliucioninkas Mao Cetung sakė, kad partizanas savo aplinkoje turi būti kaip žuvis vandenyje, t.y. turi jaustis savo aplinkoje. Partizanas lieka civiliniame gyvenime, dirba įprastinį darbą, bendrauja su kitais žmonėmis iki to laiko, kai eina vykdyti kovos uždavinį. Rusai sakė, kad lietuviai dieną dirba kolektyviniame ūkyje, o naktį tampa partizanais. Nuo visuomenės partizanai priklausė gauti maisto, rasti vietą poilsiui.

Partizanams svarbu ir vietovė, kurioje veikiama. Miškuota, pelkėta, kalnuota vietovė palengvina rasti saugią vietą išvengti priešų persekiojimų.

Vietos gyventojų palankumą partizanai įgyja, gyventojus gindami nuo priešų vykdomo turto konfiskavimo, paprasto plėšikavimo, skriaudimo, priepaudos. Lietuvoje partizanai tramdė ir rusų administracijos ir jos pataikūnų siautėjimą, gyventojų turto grobimą. Rusai bijojo į kaimą keliauti, nebent tik ginkluotų karių lydimi. Per uolius prieš taktininkai partizanų teismo sprendimu buvo naikinti.

Partizaninio sąjūdžio krašte susidarymas priklauso nuo gyventojų daugumos nuotaikų. Pavyzdžiui, šiaip jau karingoje Vokietijoje, pralaimėjus Antrąjį pasaulinį karą, partizaninio judėjimo nebuvo, nors, karui baigiantis, nepataisomi naciai ir ragino organizuoti „Werwolf“ — vilkolakių būrius. Tauta jau buvo karo išvarginta ir iš tokio sąjūdžio, matyti, nieko gero nelaukė.

Pagrindiniai partizanų tikslai yra tie patys, kaip ir reguliarios kariuomenės: naikinti priešų gynybą jėgą, visas karui vesti naudingas priemones (ginklus, ūkio išteklius, transporto ir susisiekimo įrengimus, pramonės įmones). Nemažiau svarbu priešų karių ir pareigūnų demoralizuoti propaganda, staigiais puolimais ir panašiai.

Partizanams labai palengvina veikti netoli esanti saugi bazė. Tai gali būti priešas dar neužimtoje savo valstybės teritorijoje arba ir palankios kaimyninės val-

tybės teritorijoje. Pirmąjį atvejį pavaizduoja vokiečių neužimta Sovietų Sąjungos teritorija, iš kurios buvo nuolat remiami vokiečių užfrontėje veikę sovietiniai partizanai, antrą pavyzdžiu gali būti Pakistano teritorijoje buvę afganų partizanų bazės.

Tokias „bazes“ kartkartėmis sudaro net tolimos valstybės, suinteresuotos partizanus remti. Pavyzdžiui, Afganistano partizanus politiškai ir lėšomis bei priemonėmis rėmė JAV, nes jos laikė savo interesu neleisti Sovietams Afganistane įsigalėti. Vėl kitose srityse Sovietai daugiau ar mažiau viešai organizavo ir rėmė įvairius „išsilaisvinimo“ sąjūdžius... Tiek JAV, tiek ir Sovietai savo remiamus partizanus rėmė ir ginklais.

Ginklai, šaudmenys ir sprogmenys partizanų pasirūpinami iš anksto iš savo susidarytų atsargų, atimami iš priešų, gaunami iš remiančios bazės. Paprastai, tai lengvieji ginklai: šautuvai, kulkovaidžiai, pistoletai kulkovaidžiai, granatos. Panevėžio partizanų nuotraukose matome rusų ir, kiek mažiau, vokiečių gamybos ginklus. Frontui slenkant per kraštą, ginklų ir šaudmenų rasti nesunku, sunkiau juos papildyti.

Partizanų taktika skiriasi nuo reguliariosios kariuomenės taktikos. Jie vengia kautynių su pranašesnėmis, stipresnėmis priešų jėgomis. Savo puolimo objektais jie pasirenka mažesnius

priešo dalinėlį, puola ten, kur priešas puolimo mažiausiai tikisi, puolimo tikslą įvykdė, „išstipsta“ gyvenamoje aplinkoje.

Partizanų veikloje labai svarbu išlaikyti slaptumą. Į partizanų eiles būdavo priimami tik lietuviai, nenusikaltę Lietuvai bendradarbiavimu su bet kuriais okupantais. Visi į partizanus priimami buvo išpėjami, kad už išdavimą — mirtis. Kadangi partizanų saugumas ir veiklos sėkmė labai priklausė nuo gyventojų geros valios, jiems buvo griežtai draudžiama gyventojus skriausti, plėšikauti. Nusikaltėliai gyventojų tarpe būdavo išpėjami ar kaip kitaip pagrasinami. Vieni metu partizanai draudė varyti naminę degtinę, tuo apsaugodami nuo javų eikvojimo, o javų tuoj po karo Lietuvoje stigo net maistui.

Partizanų veikla Lietuvoje pradėjo silpti, kai kaimų gyventojai buvo suvaryti į kolchozus, kurių gyventojus buvo lengviau sekti ir kontroliuoti. Apie 1947-48 metus ir patys partizanai pradėjo prarasti viltį, kad vakariečiai privers rusus grąžinti laisvę karo metu ją praradusioms valstybėms. Kiek siauresniu mastu, partizanai veikė dar keletą metų.

Ar partizanų veikla ir kovos jau tapo istorijos epizodu pasaulinėje istorijoje? Kaip matome iš viešosios informacijos, vienokia ar kitokia forma partizaninės kovos vyksta įvairiose žemės rutulio srityse. Įvairūs karybos ekspertai, filosofai ir politikai mano, kad partizaninė kova tampa vis labiau galima. Didžiųjų valstybių turimi atominiai ginklai tiesioginį jų susidūrimą karo lauke daro vis labiau neįmanomą, nenorint visiškai susinaikinti, tuo tarpu visai įmanoma savo vienus ar kitokius interesus remti ir ginti priešų interesų teritorijoje, kurstant ar palaikant sau palankius partizaninio tipo „karelius“. Pasaulinėje politikoje jau galima įžiūrėti šią teoriją patvirtinančių reiškinių.

Kurias išvadas iš Lietuvos partizanų istorijos galime pasidaryti mes, lietuviai? Savo idealistines pažiūras į pasaulį, kuriame mes gyvename, turėtume gerokai reviduoti ir suprasti, kad politikoje, ją pasauliye rikiuojantiems „didiesiems“ yra tik jų pačių interesai, jų skatinimas, rėmimas ir gynybas. Skelbiami gražūs šūkiai, kilnios deklaracijos (pvz., Atlanto Charta) yra tik priemonės tiems interesams remti. Kai visa ta gražbylostė tų interesų neberemia, ji labai patogia pamirštama.

Neturime pamiršti ir to, kad Sovietų Sąjungos skelbiamas komunizmas daugelyje Vakarų universitetų buvo priimtas kaip žmonijos ateitis. Tą marksizmo tvaiką įvairūs „pranašai“ pūtė į jų besiklausančių studentų — būsimųjų politikų — idealo ištroškusias galveles. Jiems buvo svarbu idealas, o realybė...

Kada Antrojo pasaulinio karo metu buvo susidraugauta su Sovietija, ji buvo keliama į padanges. Juk buvo svarbu išlaikyti jos draugiškumą. Tą draugiškumą išlaikant, nebuvo patogu pripažinti, kad jos teritorijoje yra žmonių, savo liejamu krauju balsuojančių prieš tą sovietinį idealą. Būdingas vienas prezidento Bush, per televiziją girdėtas, atsakymas Vytautui Landsbergiui: „I am not in the mood to listen to history lessons...“

Homines istoriarum ignari semper sunt pueri — žmonės, kurie istorijos nežino, visad lieka vaikai!

• Panevėžio partizanai, circa 1945-1950 — paroda, atidaryta Lietuvos dailės muziejuje, Lemont, Illinois, vasario 26 dieną, dar vyksta šiandien, šeštadienį, kovo 12, ir rytoj, sekmadienį, kovo 13 dieną.

(Nuotraukos šiame *Draugo* kultūrinio priedo puslapyje yra iš šioje parodoje eksponuojamų.)

Iš parodos „Panevėžio partizanai, c. 1945-1950“ katalogo

Jie krauju pasirašė už Tėvynės laisvę, kurią per penkiasdešimt metų jau buvo palaidojusios kelios kartos: seneliai nukeliavo į kapus, nė nesvajodami, kad kada nors Lietuva nusimes okupacijos pančius, vaikai, auginti darželiuose, internatuose, mokyklose, pionierių stovyklose, buvo gimę po okupacijos ženklu ir su viskuo susitaikę, anūkai ieškojo prasmės roko maršuose ir satanistų susibūrimuose.

O jie pasirašė krauju ir tylūsėjo nebūtin — tūkstančiai kaimo berniukų ir okupantui atsisakiusi tarnauti inteligentija. Ar jie tikėjo, kad kada nors bus pašventinti jų išniekinti kūnai, užkasti grioviuose, suversti į šulinius, susprogdinti bunkeriuose? Ar jie nujautė, jog sugrįš į žmonių atmintį per išlikusias nuotraukas, užrašus, dienoraščius, žygio žemėlapius? Sunku pasakyti — jų labai mažai liko gyvų, ir mes nedaug žinom apie juos. Kad buvo beaimiai, kad ginklą į rankas ėmė ne kaip kariai, o kaip artojai, ginantys savo ir savo tėvų sodybas. Kad mėgo sentimentalias dainas, kuriose apdūšaudavo geltonkases seses ir mylimas mergeles. Kad fotografavosi su gelėmis rankose, sugriuvę į šeimynišką kupetą, lyg būtų bažnytkaimio atlaiduose ar joninių vakarėlyje. Kad rašė eilėraščius, daugybę eilėraščių, kurių meninę vertę vargu ar drįs nustatinėti kritikai...

Kiekvieną dieną juos lydėjo mirtis ir nežinomybė, viltis ir netikrumas, nes jie tikėjo ir netikėjo, o kiekviena savaitė ir mėnuo didino nevilgtį ir nusiminimą. Tai, ką jie padarė tautos išlikimui, yra fenomenalu, nes dešimt metų okupantui buvo sumenkinta jo buvimo galimybė. Dešimt metų bunkerius ir miškus pavertė savo gyvenimo būdu, alkanas dienas maitindami eilėrašciais, dainomis ir enkavedistų įbaugintų šelpėjų numestais trupiniais. Gal vėliau ir degtinę, bet ja pirmiausia paspringo „istreibitelių“ gerkles.

Šios nuotraukos, kaip ir keliasdešimt kitų, yra iš Žaliosios girios partizanų archyvo. Jį senesniai atkasė (o gal surado įmūrytą sienoj) ir aptiko suežėjusius, lūžinėjančius negatyvus, atmosferoje gresiančius visai subyrėti. Panevėžio fotografo Stanislovo Bagdonavičiaus atgaivinti vienas po kito niro iš užmaršties ne bevardžiai kovotojai. Žmonės juose atpažino savo brolius, klasės draugus, gimtojo kaimo vyrus, o kai kurie ir save. Užpildoma dar viena „balta dėmė“ Panevėžio partizanų istorijoje. Tik reikia, kad ji būtų tinkamai pagerbta — fotoalbumu, monografija, nes vien kryželių pakelėj mums jau neužtenka. Metas pradėti naują tautos istorijos etapą.

„Partizanai“, *Dienovidis*, 1991 lapkričio 1-8 d.

